

III. Összegzés

A fenti „seregszemlét” követően felmerül a kérdés, hogy a legkülönbözőbb, de mindennapi helyzetekben, változatos formáikban fellelhető humorjelenségek sokféle, nem egyszer versengő tudományos keretek között lezajló vizsgálatainak sokasága képes-e valamiféle szintézis létrehozására, azaz közelebb viszi-e az olvasót a humor valódi természetének megértéséhez. Erre a kérdésre akkor adható pozitív válasz, ha az egyes előadások pusztá egymásmellettségén túl a különböző szakemberek tényleges együttgondolkodása is jelen van. A III. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia kötetében ennek az együttgondolkodásnak számos megvalósulásával találkozhatunk. Egyrészt a konferenciasorozat megelőző részeihez képest: a humorról szóló magyar nyelvű tudományos diskurzus folytonosságát mutatja, hogy több téma (például a sztereotípiakutatás a humorban, a gelotofóbia és a humor kapcsolatának vizsgálata, a humor teológiai vonatkozásai vagy a közmondásferdítések) továbbgondolva, továbbfejlesztve vagy az előző előadások által inspirálva került be az aktuális gyűjteménybe. Másrészt az együttgondolkodás a recenzált kötetben mint egységen belül is érvényesül: a fejezetek (és egyben tudományterületek) közötti átmenetek, a különböző szempontrendszer és eszközök egymást nem egyszer átfedő kombinációi a valódi interdiszciplinaritás letéteményesei.⁵ A kötetben szereplő tanulmányok együttesen világítják meg a humor három alapvető jellemzőjét. Egyrészt, hogy a humor értelmezhetetlen a sokféle és nagyon erős kontextuális kötődésének figyelembevétele nélkül. Másrészt, hogy humor akkor keletkezik, ha ezeknek a kontextuális tudáskereknek vagy normáknak valamelyike megkérdőjeleződik, tehát ha valamilyen konfliktushelyzet áll elő. Végül pedig, hogy a humor messze túlmutat a nevetetésen. Az a felismerés, hogy megismerési és megküzdési stratégiáinkba, érzelmeinkbe, kulturális praxisainkba mélyen beagyazott jelenségről van szó, további vizsgálódásokra ösztönöz. A konferenciasorozat közeljövőben várható folytatása (a IV. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia időpontja: 2014. november 13–14., helyszíne pedig a Selye János Egyetem) e tekintetben is ígéretes.

Tóth-Czifra Erzsébet

PhD-hallgató

ELTE BTK

Nyelvtudomány Doktori Iskola

Kulturális Nyelvészet Doktori program

Minya Károly: Új szavak II. Nyelvünk 800 új szava értelmezésekkel és példamondatokkal. Az ékesszólás kiskönyvtára 32. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2014. 142 lap

„A szótárak olyanok, mint az órák: a legrosszabb is jobb a semminél, de a legjobb sem egészen igaz, már a kinyomtatáskor kicsit idejétmúlt” – ezt a találó Samuel Johnson-idézetet választotta a kötet mottójául a szerző. Mondhatnánk: akár védekezésnek is beillik, de hát természetes jellemzője ez a szótáraknak, még akkor is, ha a legfrissebb jövevényeket kívánják listázni. A címből kitűnik, hogy korábbi – pontosabban 2007-es – szótárának szerves folytatásáról van szó, ez alkalommal tehát jórészt az utóbbi 8–10 év terméséből válogat Minya Károly. Válogat, mert biztosak lehetünk abban, hogy az itt feldolgozott 800-nál sokkal több új szó, alakulat, kifejezés jelent meg nyelvünkben. A korpusz jellemzője a sokszínűség, azaz sokféle nyelvi és stílusrétegből származnak a példák: informatika, jog, kereskedelem közgazdaságtan, pénzügy, politika, sport, de jelentős arányt képviselnek a hobbinyelvek kategóriái vagy például a szubkultúrák.

A pusztá értelmezésen kívül a szócikkek természetesen további információkat is közölnek. A szócikkfej tartalmazza a szófaji kategóriát, idegen szavak esetében az átdo nyelv rövidítését, belső fejlődésében pedig a szóalkotás módját, valamint a címszó nyelv- és stílusrétegbeli besorolását. A szótár első részéhez képest ezek tehát nem változtak, újdonság viszont a szó elterjedtségét jelző gyakorisági mutató. Az Értelmező kéziszótár 2003-as kiadásától eltérően itt az internetes keresőprogram által kiírt adat szolgál alapul, és ötfokozatú rendszer ad hozzávetőleges felvilágosítást

⁵ Itt azonban említést érdemel a nyelvi humor és ennek következtében a nyelvészeti szempontok, azon belül is főképp a retorika dominanciája.

a címszó gyakoriságáról. Ahogy azonban a szerző az Előszóban hangsúlyozza is (12), csak nagyságrendi következtetéseket vonhatunk le ezekből az adatokból, hiszen az alkalmazott keresőprogram előfordulási számai sok buktatót rejteneek. Például a *digitális analfabetizmus* százezer alatti előfordulásával a *digitális képkeret* egymillió fölötti adata áll szemben, pedig az előbbi vélhetően közkeletűbb, így gyakoribb kifejezésnek. Azon is elgondolkodhatunk, hogy a mára szinte elfeledett *wuvuzela* (a 2010-es dél-afrikai labdarúgó-világbajnokság szurkolói hangszere) miért gyakoribb, mint a *web-sítűi*. – A szócikk fő része az értelmezés, sokszor körülírás, leírás, magyarázat formájában, nemegyszer a Wikipédiára támaszkodva. Végül pedig az internetről származó természetes példát, azaz példamondatot találunk, amely tovább árnyalja a megadott jelentést, és kijelöli a lexéma stílusbeli helyét. Tegyük még hozzá, hogy közvetlenül a címszó után az idegen szavak egy részének megtaláljuk a kiejtését is, szögletes zárójelben. A szótári anyagot áttekintve feltűnik, hogy jelentős szerep jut az etimológiának. Például a *spa* szócikkében olvashatjuk a feltételezett latin betűszoji magyarázatot, illetőleg az esetleges belga, vallón eredeztetést, de szóba kerül még egy további latin forma.

A szótári anyag több mint 80%-a főnév, az igék aránya 8%, a mellékneveké 5%, emellett 13%-uk többszavas szó szerkezet, kifejezés. Önmagában ez az adat nem igazít el abban a kérdésben, hogy új szavaink szófajtsága valójában milyen megoszlást mutat, ugyanis maga a korpusz kiválogatása ebből a szempontból nem tekinthető reprezentatívnak. Az viszont jelzésértékű, hogy a legnagyobb arányt a megnevező lexémák, tehát a főnevek képviselik. Az Előszóban beszédes adatsor jelzi a szóalkotás módját: a 800 címszó több mint fele (433) szóösszetétel, ezen belül a jelentéssűrítő összetétel a leggyakoribb (352). Szóképzéssel 75, jelentésbővüléssel 27, tükörfordítással 26, egyéb szóalkotásmóddal 55 alakulatot tárt föl a szerző.

Sokféleképpen hasznosítható a szótár: többek között morfológiai, lexikológiai, szemantikai, etimológiai stb. következtetéseket tehet az anyag kutatója. Néhány példa a sajátos képzőhasználatra, illetőleg a képzőhalmazokra: *aggálytalan, boholytalanító* (eszköz), *érzékenyítés, korhatárosítás, lebeszélhetőség, rakásolható* (egymásba rakható pl. székek), *szekértáborosodás*. Újszerű példákban jelentkezik az *-s* melléknévképző: *felejtős, kiülős, megúszós, véleményes*. Ezek a magyar morfémákból építkező származékok általában transzparens szavakat eredményeznek, akárcsak a jelentéssűrítő összetételek, amelyek közül nagyon sok metaforára épül: *aromakozmetika, bagolyvonat, bünfer-tőzött* (terület), *fényfüggöny, lánctartozás, pókkamera, romkocsmá, salátatörvény, szájkaratézis, szendvicsgeneráció, tájseb, témaesküivő, üvegsebtörvény, vészsváb* stb. Az említett tényezők közül egyszerre több is érvényesülhet: így a *kockul* igében tetten érhetjük a képszeriséget és a jelentéssűrítést, miközben sajátos képzőhasználatúnak minősíthetjük az alakulatot. Az *-ul, -ül* denominális verbumképző ugyanis szokásosan melléknévhez kapcsolódik, főnévhez kevésbé. Ráadásul nem is olyan transzparens, mint amilyennek első hallásra véljük: a szótár tanúsága szerint 'sokat ül a számítógép előtt'. A bővebb magyarázatból kiderül, hogy a számítógép szögletes alakjára utal ez az átvitt értelemben használt neologizmus.

Érdekes csoportot képviselnek a szóösszevonások, amelyek a magyarban a nyelvváltás idején tűntek föl mint sajátos, ritka, egyben furcsa alakulatok. Továbbra is ritkának minősíthetjük őket, a korpuszban szereplő 24 címszó mindössze 2,2%-os előfordulást jelent. Jelentős részük az angolból származik: *fanzin* (*fan* [ang 'rajongó'] × *magazin*), *füstli* (*füstölt* [izü] × *virslí*), *jeggings* (*jeans* × *leggings*), *konzervics* (*konzerv* × *szendvics*), *krémföl* (*krémes* × *tejföl*), *mingli* (*mingle* [ang 'kevert'] × *szingli*), *nagyifon* (*nagyi* ← *nagyama* × *telefon*), *sitcom* (*situation* × *comedy*), *vibronic* (*vibration* × *aerobic*). Egészen új szóalkotásmóddal is találkozhatunk. A betűrendbe sorolt szavak után találjuk a – számjeggyel írt – számnévi előtagú és rövidítéssel írt utótagú összetételeket (3D – háromdimenziós, háromdimenziójú; 3G [*technológia*] – harmadik generációs; 4D [*mozi*] – négydimenziós). A jelek szerint számíthatunk ennek az angolból átvett új típusnak a terjedésére. – Az iméntiekből is kitetszik, hogy sokoldalú vizsgálatokra alkalmas a korpusz, így többek között földeríthetjük, hogy az újabb szóalkotásmódok milyen törvényszerűségeket mutatnak.

A szerző saját – és folyóscsokai hallgatóinak – gyűjtésén kívül a korpusz összeállításához felhasználta az Édes Anyanyelvünk című lap Nem Szótározott Szavak című rovatának, a Veszelszki Ágnes szerkesztette Netszótárnak és a Bódi Zoltán-féle Infoszótárnak az anyagát. Nem törekedvén teljességre, maga a válogatás természetesen szubjektív. A szerző célja az volt, hogy minél több tudományterület képviseltesse magát a szótárban, a korábbi gyűjteményekhez képest tudatosan törekedett például az úgynevezett női szavak, női kifejezések nagyobb arányú feldolgozására (szép-

ségipar, háztartás, konyhaművészet stb.). A szerző-szerkesztő nehéz helyzetben volt a válogatáskor, hiszen valamely neologizmus megjelenésekor még nem lehet tudni, hogy maradandó, netán illékony elemmel van-e dolgunk. Ezért találkozunk olyan szavakkal, illetve kifejezésekkel, amelyek mai tudásunk szerint már beépültek nyelvünkbe (*életjáradék, felsőfokú szakképzés, fényezi magát, hangoskönyv, interaktív tábla, komment, közmunka, tolatóradar, tűzfal*), ugyanakkor mások korhoz vagy helyzethez kötött egyedi alakulatok (*borongolás, kakaóbiztos, kristálygyerek, mediball, nejlonparaszt, tuli-buli – tulipánbuli, tyúkjóléti intézkedés, verspincér, vörösiszap-katasztrófa*). Az utóbbi csoportra érvényes az a megállapítás, hogy e kötet – a retroszótárákhoz hasonlóan – afféle leletmentő munkát is végez, így megőrökítve az utóknak a később esetleg már nehezebben megfejtendő kifejezéseket, pontos értelmezésükkel együtt. Tegyük még hozzá, hogy a szótári feldolgozáson kívül rövid elméleti összefoglalást is kapunk az Előszóban, ahol Minya Károly a neologizmusok főbb sajátosságait elemzi. A fogalom meghatározása után többek között a következő témákat érinti: a neologizmusok transzparenciája, érzelmi viszonyulás az új szavakhoz, a jelentésbővülés folyamata, a szóhangulat és a stílus kérdései.

Szókészletünk változásának figyelemmel kísérése mindig hálás téma; így van ez ebben az esetben is. Elképzelhető tehát a téma folytatása, és a szerzőt erre ösztönözhetjük. Kiadványa ugyanis olyan gyors reagálású, tehát igen időszerű szótárnak tekinthető, amelyre korunkban nagy szükség van. Munkája – ahogy ő maga is írja (14) – nem kívánja felvenni a versenyt sem az értelmező szótárakkal, sem az akadémiai nagyszótárral. Ennek figyelembevételével Minya Károly munkájának is megvan a maga célja, illetve célközönsége: a pusztá nyelvi leletmentésen kívül mindenképpen gondolhatunk az oktatásra, az iskolára, annak mindegyik fokozatára, az általános iskolától a felsőoktatásig.

Zimányi Árpád

főiskolai tanár

Eszterházy Károly Főiskola

Pléh Csaba: A társalgás pszichológiája. Libri Kiadó, Budapest, 2012. 423 lap

A könyv témája egy számos vizsgálatot megélt jelenség, nevezetesen az emberi társalgás és annak építőkövei. A téma igen komplex, így annak mélyreható elemzésére van szükség, és ebben a folyamatban a szerző folyamatosan fogja az olvasó kezét, miközben átvezeti a nyelvészet, a pszichológia és a szociológia erdején át egészen az életszerű hétköznapi beszéd pillanatáig. Ettől a ponttól fogva elmerülünk az emberek közötti beszélgetés, a társalgás legkülönbözőbb variációiban.

A könyvet nyolc nagyobb lélegzetvételi fejezet alkotja, amelyet egy rövid *Epilógus* című kilencedik fejezet keretbe. A záró fejezetet követően egy 56 elemből álló *Kisszótárat* találunk, amely a könyvben leggyakrabban előforduló, egyúttal a megértésben kulcsszerepet betöltő kifejezéseket tartalmazza. Ezek folytatásaként szolgál az igen széleskörű hazai és nemzetközi szakirodalmat felvonultató 31 oldal terjedelmű *Irodalomjegyzék*, amelyben helyet kapott számos a nyelv- és kommunikációkutatásban érintett szerző műve. A könyvben való könnyebb eligazodást segíti a *Név- és tárgymutató*.

Az egyes fejezeteket és alfejezeteket *Terepmunka* című, a szövegtől kerettel is elkülönített részek szakítják meg. Ezek rendeltetése, hogy az addig olvasottakat felhasználva az olvasók maguk is különböző megfigyeléseket, illetve kisebb kutatásokat hajtsanak végre, mindezt a szerző kreatív problémafelvetése mellett. Ezen túlmenően minden egyes fejezet lezárásaképpen szerepelnek *Összefoglaló feladatok*, amelyek általában négy-öt különféle kérdést vagy utasítást fogalmaznak meg az adott olvasmányrész kapcsán, és rendszerint utánajárást igényelnek az olvasótól. Mindezen feladatok és kérdések nagyban hozzájárulnak az addig olvasottaknak a gyakorlatban történő kipróbálásához, a kreatív kísérletezéshez, valamint további önálló vizsgálódások és kérdésfeltevések megfogalmazásához.

A könyvben szereplő jelenségeket Pléh Csaba nagyszámú példával illusztrálta, így az olvasó minden bizonnyal talál olyan, a könyvben bemutatott szituációt, amellyel már találkozott a hétköznapi életben, esetleg ő maga is résztvevője volt az adott jelenségnek. A példákon, illetve a világos és érthető nyelvezeten keresztül a társalgás pszichológiája iránt érdeklődő laikus olvasóközönség